

Migrantenorganisaties in Nederland

Anja van Heelsum

Auteur: *Anja van Heelsum*
Lay-out: *Nemma Koelewijn*

FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling
Postbus 201
3500 AE Utrecht
Telefoon (030) 297 43 21
Fax (030) 296 00 50
Website: www.forum.nl

© 2004, FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van druk, fotokopie, opname of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

DEEL 1	AANTAL EN SOORT ORGANISATIES EN ONTWIKKELINGEN	4
	Inleiding	5
	Surinaamse organisaties	6
	Turkse organisaties	8
	Marokkaanse organisaties	10
	Chinese organisaties	12
	Molukse organisaties	14
	Vluchtelingenorganisaties	16
	Conclusie	19
DEEL 2	HET FUNCTIONEREN VAN DE ORGANISATIES	24
	Inleiding	25
	De noodzaak tot organisatie vanuit de migrantengemeenschap bekeken	26
	Het potentieel van de organisatie in termen van ledenaantallen	27
	Sociaal kapitaal en transnationalisme	28
	Middelen	29
	De invloed van de opportunity structuur: landelijk beleid	30
	De invloed van de opportunity structuur: plaatselijk beleid	32
	Interactie tussen beleid en de organisaties in ons onderzoek	33
	Tot slot	34

Deel 1

AANTAL EN SOORT ORGANISATIES EN ONTWIKKELINGEN

Inleiding

In de serie *Migrantenorganisaties in Nederland* beschrijf ik de migrantenorganisaties die op dit moment in Nederland voorkomen en de manier waarop zij functioneren. Ook ga ik in op de vraag wat voor ontwikkelingen te verwachten zijn.

De serie bestaat uit twee delen. In deel 1 beschrijf ik het aantal en het soort migrantenorganisaties in Nederland, en tracht ik op basis van theorie lijnen en ontwikkelingen te zien en verwachtingen te formuleren voor de toekomst. In deel 2 geef ik een systematische beschrijving van de kennis van factoren die organisatievorming beïnvloeden. Daarin komt het functioneren van organisaties met hun achterban en de wisselwerking met de 'opportunity structuur' aan de orde.

De basisinvalshoek in dit onderzoek is dat er bij de ontwikkeling van migrantenorganisaties altijd sprake is een tweezijdig proces. Aan de ene kant zijn de kenmerken en behoeften van die nieuwe immigranten zelf bepalend, of die nu voortkomen uit hun achtergrond voor migratie of voortvloeien uit de status en problemen van het migrant-zijn. Aan de andere kant bepaalt de structuur van de ontvangende samenleving welke kansen er geboden worden. Tussen deze twee - migranten en de ontvangende samenleving - ontstaat een wisselwerking waarbij beide zich aanpassen. Bovendien speelt de tijdsdimensie een belangrijke rol, omdat kenmerken van immigrantengroepen veranderen, de samenleving voortdurend verandert, en omdat de uitkomsten van eerdere fasen van het integratieproces doorwerken in latere fasen.

In deel 1 ligt de nadruk vooral op kenmerken van de migrantengemeenschap als verklarende factoren. In deel 2 krijgt de ontvangende samenleving en de wisselwerking tussen migrantengemeenschap en samenleving meer aandacht.

Keuze van immigrantengroepen

De immigrantengroepen die ik heb gekozen voor dit onderzoek verschillen van elkaar in aankomstdatum en reden van aankomst. Chinezen en Molukkers zijn de oudste immigrantengroepen, terwijl vluchtelingen de nieuwe vertegenwoordigers zijn. Surinamers en Molukkers hebben een koloniale achtergrond, Turken en Marokkanen arriveerden als gastarbeiders en vluchtelingen kwamen om politieke redenen.

Surinaamse organisaties

De meest voorkomende scheidslijnen zijn van etnische en religieuze aard. De etnische subgroepen bestaan uit Creolen, Hindostanen, Javanen, Indianen en Chinezen.

Creolen

Er zijn drie soorten religieuze Creoolse organisaties: de overwegend Creoolse vestigingen van de Evangelische Broedergemeente (EBG), een opvallend groot aantal pinksterkerken (26), die meestal overwegend Creoolse bestuursleden hebben. Ook de organisaties die zich met winti bezighouden zijn te beschouwen als Creoolse religieuze organisaties.

Specifiek voor Creoolse Surinamers zijn organisaties die zich bezighouden met het slavernijverleden.

Hindostanen

De *Hindostaanse hindoes hebben veel organisaties*. Zij hebben zich georganiseerd op grond van twee stromingen binnen het hindoeïsme: de Sanatan Dharm en de Arya Samaj. Met de Sanatan Dharm wordt de bredere traditie, het orthodoxe hindoeïsme zoals dat in India is gegroeid, aangeduid. De Arya Samaj daarentegen is meer een hervormingsbeweging. Beide stromingen hebben zowel landelijke federaties als veel plaatselijke organisaties.

De Sanatan Dharm kent nog twee kleinere stromingen: Jai Hanuman en de Karmavadische Sanathan Dharm. Deze organisaties hebben een minder orthodoxe invalshoek als het gaat om het kastenstelsel.

Naast deze hoofdstromingen zijn er kleinere stromingen in het hindoeïsme, die niet specifiek zijn voor Surinaamse hindoes, maar die onder sommigen van hen waardering en aanhang oogsten.

Een minderheid van de Hindostaanse Surinamers is *moslim*.

Meestal worden de *Hindostaans-islamitische organisaties* ingedeeld in twee bewegingen: de ahmadiyya-beweging en de soennitische beweging; ongeveer 30% van de Surinaams Hindostaanse moslims is ahmadi; de overigen zijn soennitisch. De eerste groep wordt omschreven als reformistisch en de soennitische beweging als traditionalistisch.

Binnen de ahmadiyya-beweging zijn twee aparte takken te onderscheiden: de Lahore- en de Qadian-tak. De Lahore-tak ziet Mohamed als enige profeet van de islam, terwijl de Qadian-tak gelooft dat er na Mohamed wel nieuwe profeten kunnen komen. De meeste Hindostaanse moslims (in Nederland) zijn aanhangers van de Lahore-tak.

Overige etnische groepen

Net als in Suriname zijn de Javaanse moslims in Nederland in drie groepen verdeeld: de traditionalisten, de puriteinen en de gematigd puriteinen. Van de organisatievorming onder andere groepen Surinamers in Nederland is minder bekend.

Terreinen

Specifieke Creoolse en Hindostaanse organisaties bewegen zich vaak op de terreinen van religie en cultuur. De spreiding van de Surinaamse organisaties hangt sterk samen met het aantal Surinamers in de regio in kwestie. Ook bij de categorie media werkt het etnische onderscheid door. Het bestand telt 24 *sportverenigingen*. Veel organisaties vallen aan te duiden met de term *sociaal-cultureel*.

Doelgroepen

Vrouwen vormen de meest voorkomende doelgroep. Van 28 organisaties was uit de naam af te leiden dat zij zich richten op jongeren. Surinaamse ouderen beginnen zich steeds meer te organiseren.

Samengevat

De belangrijkste organisatiecriteria van de Surinaamse organisaties zijn etnische afkomst en religie. De twee grootste etnische subgroepen, Creolen en Hindostanen, hebben logischerwijs de meeste organisaties. En het meest voorkomende type organisatie is de religieuze organisatie, zowel bij Creolen als Hindostanen. In Creoolse kring zijn dat de Evangelische Broedergemeente (EBG) en de pinksterkerken, terwijl in Hindostaanse kring vooral de hindoes veel organisaties hebben met een sterk intern netwerk. Hindostaanse moslims hebben ook tamelijk veel organisaties. Creolen beschikken over relatief veel welzijnsorganisaties.

Turkse organisaties

Etnische subgroepen

Van de 1125 Turkse organisaties zijn er 41 Koerdisch, voorzover dat uit de naam kan worden afgeleid. De Koerdische kwestie vormt, naast de islam, een belangrijke bron van tegenstellingen en conflicten tussen organisaties. Er zijn diverse organisaties van *Koerden*, *Armeniërs* en *Assyriërs*. Dertien organisaties zijn als Armeens te typeren, negen als Assyrisch. Er zijn in Turkije nog andere kleine etnische groepen, maar daarvan heb ik geen organisaties gevonden.

Terreinen

Het belangrijkste indelingscriterium zijn de religieuze stromingen. In 170 gevallen wordt direct uit de naam duidelijk dat het om een *religieuze organisatie* gaat.

De grootste stroming komt voort uit de officiële islam in Turkije. Het gaat om moskeeën en andere organisaties die gelieerd zijn aan Diyanet, het ministerie van Godsdienstzaken in Turkije.

De officiële Turkse islam in Nederland is de *Diyanet*. De officiële islam in Turkije is gebaseerd op een ideologie van scheiding tussen religie en staat, maar de facto bestaat er een zekere staatscontrole over de islam via het ministerie van Godsdienstzaken Diyanet. Het gaat om een Turks-nationaal gekleurde, tamelijk gematigde soennitische islam.

De Diyanetstroming is in Nederland de grootste, maar zeker niet de enige: de Turkse gemeenschap kent tal van kleinere islamitische stromingen met hun organisaties, die tezamen 25% van de Turkse religieuze organisaties uitmaken. De belangrijkste oppositionele stroming binnen de Turkse islam is de conservatief-islamitische *Milli Görüs-beweging*, zowel in Nederland als in Turkije. Een andere oppositionele stroming is de *süleymancilarbeweging*. Deze oudste Turks-islamitische, tamelijk gesloten stroming is sterk gericht op koranonderricht en mystieke bijeenkomsten in moskeeën.

Zo'n 15 tot 20% van de inwoners van Turkije is *aleviet*. Bij 34 organisaties komt in de naam een aanduiding voor als alevi, alevitisch of HAK-DER, wat wijst op een relatie met de alevitische stroming binnen de islam. Het alevitisme benadrukt (religieuze) tolerantie en de gelijkwaardigheid van man en vrouw, kent geen moskeeën, maar in veel gevallen wel gemeenschapshuizen, die voor religieuze ceremoniën met een mystieke inslag worden gebruikt.

Het religieuze terrein en het *politieke terrein* lopen gedeeltelijk in elkaar over. Zo heeft de Milli Görüs-beweging banden met de APK, en worden alevieten vaak met links geassocieerd.

Een andere politieke stroming, die ook over moskeeën beschikt, is de *extreem-nationalistische*.

Op het politieke terrein hebben ook de linkse organisaties van oudsher een belangrijke plaats.

Een ander terrein van organisatie is sport. Het aantal *sportorganisaties* dat op basis van de naam te herkennen valt, is 21. In bijna alle gevallen gaat het om voetbalclubs, soms gaat het om het beheer van een clubhuis. Spraakmakend is het olieworstelen.

In twaalf gevallen zijn er aanwijzingen dat de organisaties zich bezighouden op het terrein van *muziek, dans of theater*.

Er zijn naar schatting twaalf organisaties in de categorie media: drie radio-organisaties, drie tv-organisaties en een aantal kranten.

Doelgroepen

De meest voorkomende doelgroep bij zowel religieuze als niet-religieuze organisaties zijn jongeren (105 maal uit de naam af te leiden). Soms zijn de jongerenorganisaties onderdeel van een federatie op basis van een religieuze stroming, maar er zijn bijvoorbeeld ook negen studentenverenigingen. In zestig gevallen is er sprake van een *vrouwenorganisatie*. Dertig organisaties richten zich op het *onderwijs*, bijvoorbeeld organisaties van leerkrachten. Eveneens dertig organisaties richten zich op *arbeiders*. Uit de naam van 23 organisaties blijkt dat men zich op *oudere* Turken richt.

Samengevat

De Turken hebben zeer veel organisaties. Zij zijn vooral georganiseerd op basis van de meest voorkomende stromingen binnen de Turkse islam. Het meest voorkomende type organisatie is, net als bij Surinamers, religieus. Deze religieuze stromingen zijn via een hecht netwerk met elkaar verbonden. Dat geldt voor de mainstream Diyanet, die daarin de centrale functie vervult, maar ook voor een behoudende stroming als Milli Görüs en een tolerante stroming als de alevieten. Jongerenverenigingen vallen vaak onder de koepel van deze stromingen en opereren niet apart.

Marokkaanse organisaties

De Berbers

De enige etnische subcategorie die onder Marokkanen in Nederland tot aanzienlijke organisatievorming heeft geleid is die van de Berbers. Van de 720 Marokkaanse organisaties zijn er tien die bekend staan als *Berber- of Amazighorganisaties*.

Eerder heb ik een positieve ontwikkeling geconstateerd in de interesse in Berbercultuur. Er is dan ook een aantal nieuwe Amazighorganisaties in mijn bestand te vinden. Marokkaanse jongeren zijn zeer actief op internet, en deze organisaties beschikken allemaal over websites.

Terreinen

De meest voorkomende categorie is net als bij Surinamers en Turken de *religieuze organisatie*.

Vergeleken met Turken is er bij Marokkanen minder sprake van bekende stromingen met federaties en internationale contacten. Politiek speelt bij het indelen van de religieuze organisaties een rol. De meeste Marokkaanse moskeeën volgen de lijn van de officiële islam in Marokko zoals die door de koning wordt uitgedragen.

De belangrijkste vertegenwoordiger van 'de officiële Marokkaanse islam' is de Unie van Marokkaanse Moslim Organisaties in Nederland (UMMON): het overkoepelende orgaan waarbij de meeste Marokkaanse moskeeën zijn aangesloten.

In de jaren tachtig en negentig ontstonden kritische islamitische stromingen. Naast een linkse kritische islamitische beweging, ontstaan ook conservatieve groepen die terug willen naar de kern van de islam. *Islamisme* verwijst naar een verzameling van sociaal-politieke protestbewegingen in de islamitische wereld, die zich baseren op een politiek mobiliserende interpretatie van de islam.

Een tweede categorie zijn *politiek georiënteerde organisaties*. Er zijn in totaal drie aanwijzingen voor dergelijke organisaties, door de termen 'democratische' en 'socialistische', wanneer we de Amicales en de linkse KMAN niet meetellen. De verwijzing naar Amicales komt twaalf keer in de naam voor.

Een derde terrein waarop organisaties kunnen functioneren is sport.

Acht keer zijn er aanwijzingen van culturele organisaties: *muziek, dans of theater* en in vier gevallen een omroep.

In ons bestand kwamen vijf mediaorganisaties voor. *Internetorganisaties* verheugen zich in een sterke groei en populariteit. De Marokkaanse websites zijn meer op de Nederlandse situatie gericht dan de Turkse websites en het valt op dat ze erg modern zijn. Er zijn organisaties van Marokkaanse dj's, modeontwerpers en schrijvers, maar ook van een buikdanseres.

In het bestand komen slechts drie federaties voor. Dat is aanzienlijk minder dan bij de Turkse organisaties. De organisatiegraad onder Marokkanen lijkt lager dan onder Turken. Net als bij de Turken zijn er veel organisaties met de naam 'Sociaal Cultureel Centrum': 142. Deze zijn op basis van de naamgeving moeilijk te classificeren.

Doelgroepen

Er is 42 keer sprake van een *vrouwenorganisatie*, zowel op religieuze als niet-religieuze basis. De meest voorkomende doelgroep bij zowel religieuze als niet-religieuze organisaties zijn *jongeren* (79 maal uit de naam af te leiden). Daarnaast zijn er negen organisaties die zich op *studenten* richten. 26 organisaties zijn op het onderwijs gericht, bijvoorbeeld organisaties van leerkrachten eigen taal en cultuur. Er komen 23 *ouderverenigingen* in het bestand voor. Twaalf organisaties richten zich op arbeiders, waarvan er acht Komitee Marokkaanse Arbeiders in Nederland (KMAN) in de naam dragen. Van zeven organisaties blijkt uit de naam dat *ouderen* de doelgroep zijn.

Samengevat

Marokkanen hebben minder organisaties dan Turken en Surinamers. De Marokkaanse religieuze organisaties hebben slechts een beperkt aantal federaties, waarvan de UMMON de belangrijkste is. Er is geen sprake van grote stromingen met koepels en lidorganisaties, zoals bij Turken. Opvallend is dat er meer actieve jongerenorganisaties zijn en dat zij onafhankelijk van de organisaties van ouderen opereren.

Chinese organisaties

De Chinese gemeenschap in Nederland vormt een gemêleerd gezelschap. Verreweg de grootste groep Chinese immigranten is afkomstig van het platteland in de zuidelijke provincies Guangdong, Zhejiang en Fujian van de Volksrepubliek China, en van Hongkong. Deze groep telt - kleine aantallen migranten uit Macao, Maleisië, Singapore en Taiwan meegerekend - 42.400 legaal verblijvende personen, en heeft als grootste gemene deler dat zij zich in meerderheid na 1975 in Nederland gevestigd hebben. Deze groep is in zeer hoge mate (70 tot 80%) afhankelijk van het wel en wee in de Chinese horecasector.

Herkomstgebied en taal

Herkomstgebied en taal zijn belangrijk voor de manier waarop Chinezen zich organiseren. Er zijn drie koepelorganisaties, grotendeels gebaseerd op de drie belangrijkste herkomstgebieden: de Volksrepubliek China, Taiwan en Hongkong.

Naast deze eenvoudige driedeling is er een fijnere indeling naar herkomstgebied te maken. Ten eerste organisaties voor mensen uit een bepaalde provincie, een bepaald gebied of dorp, bijvoorbeeld voor mensen uit Wenzhou, uit de provincie Fujian en natuurlijk uit Taiwan of Hongkong, ten tweede organisaties op basis van dezelfde naam, bijvoorbeeld Vereniging Man's familie in Europa, en ten derde organisaties met dezelfde taal, bijvoorbeeld de Tsung Tsin Vereniging, voor mensen met hetzelfde Hakka-dialect.

Terreinen

De *politieke verschillen* tussen communistisch China en Taiwan hebben in het verleden tot organisaties geleid die lijnrecht tegenover elkaar stonden.

Ook *religieuze verschillen* vormen een basis voor organisatie. Er komen 34 godsdienstige organisaties voor, waarvan zeven 'Buddist' in de naam voeren, maar de meeste organisaties hebben een aanduiding die erop wijst dat ze christelijk zijn.

Op het terrein van *onderwijs* zijn flink wat organisaties te vinden. Vergelijken met andere etnische groepen is het opvallend dat niet de godsdienstige organisaties het grootst in aantal zijn, maar de *Chinese scholen*.

Een vrij grote categorie van organisaties richt zich op '*cultuurbevordering*' (15), daarnaast zijn er nog 11 kunst- en cultuurorganisaties.

Sportorganisaties mogen zich in een behoorlijke populariteit verheugen.

17 initiatieven hebben te maken met de media. Er zijn 24 *maatschappelijke organisaties* of dienstverlenende organisaties te onderscheiden.

Doelgroepen

Er komen 15 *vrouwenorganisaties* voor, en er worden slechts drie *jongerenorganisaties* genoemd. Er zijn 14 organisaties voor ouderen. Het is kenmerkend voor de Chinese gemeenschap in Neder-

land dat een groot aantal mensen afhankelijk is van de restaurantsector. Het is daarom niet verbazend dat er 17 *organisaties van ondernemers* en drie organisaties voor koks bestaan.

Samengevat

Vergelijken we de organisaties van Chinezen met die van Surinamers, Turken en Marokkanen, dan valt op dat Chinezen aanzienlijk minder religieuze organisaties hebben maar opvallend veel organisaties gericht op onderwijs. Ook typerend zijn de ondernemersorganisaties. Het Chinese organisatieveld wordt net als dat van Turken gekenmerkt door koepels. Dat wijst op goede coördinatie.

Molukse organisaties

Molukkers hebben vanaf het moment dat ze als gedemobiliseerde KNIL-militairen en hun gezinnen in Nederland arriveerden - in 1951 - altijd een hoge organisatiegraad gekend. Zij organiseerden zich rond eigen dorp, kerk, maar ook rond politieke en maatschappelijke belangen. Molukse organisaties hebben zich door onderlinge verdeeldheid vaak binnen korte tijd opgesplitst in nieuwe organisaties, waarvan een deel weer snel ter ziele is gegaan. Toch hebben Molukkers hun belangen op sociaal-economisch terrein op adequate wijze weten te behartigen. Alleen op politiek terrein - erkenning van de RMS - werden geen resultaten geboekt.

Herkomstgebied en kumpulan

Molukkers organiseren zich sterk op basis van regionale herkomst. Een groot onderscheid is dat tussen de Zuidoost-Molukse eilanden en de Centrale eilanden. Op gedetailleerder niveau zijn organisaties te onderscheiden naar *eiland-, streek- en dorpsafkomst*.

Een veel voorkomend organisatietype is de *kumpulanorganisatie*. Dit zijn organisaties van mensen die door hun afkomst verbonden zijn met een gemeenschap (vaak een dorp) op de Molukken.

Terreinen

Het is overduidelijk dat politieke en belangenorganisaties van oudsher een belangrijke rol spelen in de Molukse gemeenschap. Op het politieke terrein opereren meer organisaties dan op het religieuze terrein. Dit is een direct gevolg van de manier waarop Molukkers in Nederland arriveerden.

Naast politieke en belangenorganisaties komen we 21 *kerkelijke organisaties* tegen.

De religieuze scheidslijn loopt gedeeltelijk parallel met de eilanden waar de families vandaan kwamen.

Door politieke ontwikkeling vond er op een speciaal terrein aanzienlijke organisatieontwikkeling plaats: de crisis op Ambon in 1999 zorgde voor een toename in de behoefte aan hulporganisaties.

Molukse *sportorganisaties* komen we niet veel tegen.

Op het gebied van educatie en onderwijs, komen we slechts één organisatie tegen.

Er zijn diverse organisaties op het terrein van *kunst, muziek, theater, dans, etc.*, en er zijn enorm veel Molukse muziekgroepen.

Op het terrein van *media* zijn Molukkers ook behoorlijk actief.

De categorie sociaal-culturele stichting omvat 89 organisaties in het bestand van de projectgroep Molukken en negen *sociaal/maatschappelijke organisaties*.

Doelgroepen

We komen slechts zes *vrouwenorganisaties* tegen. We vinden één organisatie voor ouderen. De Molukse gemeenschap beschikt wel over veel jongerenorganisaties. Voorzover mij bekend is er één Molukse *studentenvereniging*.

Samengevat

Molukkers hebben veel organisaties. Van oudsher is politiek een belangrijk organisatiecriterium, maar door de problemen op de Molukken sinds 1999 zijn hulporganisaties opgekomen. Ondanks het feit dat Molukkers een eigen kerk hebben, zijn er veel minder religieuze organisaties dan bij Surinamers, Turken en Marokkanen.

Vluchtelingenorganisaties

De negen landen waar de meeste vluchtelingen vandaan komen in volgorde van aantal vluchtelingen zijn: Irak, Somalië, Iran, Afghanistan, Vietnam, Ethiopië/Eritrea, Sri Lanka en DR Kongo (voormalig Zaïre).

Irakezen

We komen 18 organisaties tegen die Irak expliciet in de naam voeren. Een aantal organisaties richt zich op hulpverlening. Verder vinden we een aantal organisaties dat zich culturele vereniging noemt. Het aantal Koerdische Irakezen in Nederland wordt geschat op 22.800 van de 38.000 Irakezen. Een groot aantal organisaties voert Kurd of Koerd in hun naam.

Koerden

Na de val van het Ottomaanse Rijk in 1918 werd het gebied waar Koerden woonachtig zijn, verdeeld over Turkije, Irak, Iran en Syrië. In ons bestand vinden we 98 organisaties die Kurd of Koerd in hun naam voeren.

Somaliërs

Van oudsher spelen clans en subclans, gebaseerd op afstamming, een belangrijke rol in het politieke en sociale leven van Somaliërs. Er zijn 161 Somalische organisaties in Nederland. Dit zeer grote aantal wordt meestal toegeschreven aan de clanstructuur. Opvallend is het grote aantal hulporganisaties (46). Daaronder vallen organisaties die geld en medicijnen inzamelen, maar ook organisaties die landbouwprojecten financieren in hun herkomstgebied.

Iraniërs

Iraniërs in Nederland zijn over het algemeen hoog opgeleid, zowel mannen als vrouwen. In ons bestand komen 31 Iraanse organisaties voor. De eerste indruk bij het inzien van het bestand is dat het met name gaat om mensenrechtenorganisaties, die de belangen van Iraniërs in en buiten Nederland verdedigen. Een aantal organisaties heeft politieke doelstellingen. Er komen twee hulporganisaties in het bestand voor. Verder komen we drie vrouwenorganisaties en één jongerenorganisatie tegen. De overige organisaties hebben namen waaruit de doelstelling niet duidelijk wordt.

Afghanen

In ons bestand vinden we 34 Afgaanse organisaties. Er is één jongerenorganisatie en drie vrouwenorganisaties. We komen weinig verenigingen tegen die op religieuze basis zijn georganiseerd.

Vietnamezen

We vinden in ons bestand 28 Vietnamese organisaties. Vier organisaties richten zich op het thuisland. Er komen twee religieuze organisaties voor. Vietnamezen zijn in vergelijking met andere groepen al langer in Nederland aanwezig. Het percentage oudere vluchtelingen ligt dan ook hoger.

Ethiopiërs

Vluchtelingen uit Ethiopië en Eritrea worden in Nederland vaak bij elkaar geteld, omdat Eritreërs voor de onafhankelijkheid als Ethiopiërs geregistreerd stonden. In Nederland zijn 34 Ethiopische organisaties te vinden. Politieke tegenstellingen uit het land van herkomst werken door in de organisatievorming in Nederland. Een andere daaraan gerelateerde lijn is etnische afkomst. In ons bestand komen vier organisaties van Ogaden-Somaliërs voor en ook het Oromo Liberation Front - een afscheidingsbeweging in Midden-Ethiopië - heeft zusterorganisaties in Nederland. De belangrijkste religieuze groepen in Ethiopië en Eritrea zijn koptisch orthodoxe christenen en moslims. Er zijn kleine groepen rooms-katholieken en protestanten. Daarnaast zijn pinksterkerken de laatste tien jaar in opkomst. Er zijn in Nederland ook een aantal Ethiopische en Eritrese koptische kerken en een aantal pinksterkerken.

Eritreërs

We vinden 42 Eritrese organisaties in Nederland. Ook de Eritreërs kennen diverse religieuze organisaties van kopten, moslims en pinksterkerken.

Bosniërs

Bij de registratie van vluchtelingen uit de landen van voormalig Joegoslavië maken gemeenten nog geen onderscheid tussen Slovenen, Kroaten, Joegoslaven, Macedoniërs en Bosniërs. In ons bestand komen 44 Bosnische organisaties voor. Ze zijn in allerlei grotere en kleinere plaatsen in Nederland gevestigd. Dit is het gevolg van de verspreiding van Bosniërs door Nederland. Het meest voorkomende type organisatie is de hulporganisatie. Zes organisaties richten zich op kinderen. We vinden twee islamitische organisaties. Verder vinden we in een omroeporganisatie. Bij de overige organisaties in het bestand zegt de naam weinig over de doelstelling.

Kongolezen (DR Kongo, voormalig Zaïre)

We vonden 37 organisaties met een bestuur of doelgroep van DR Kongolezen; een deel van de organisaties noemt zichzelf nog steeds Zaïrees. Daarvan zijn 17 organisaties religieus. Het zijn veelal pinksterkerken. Er komen ook een aantal missieorganisaties voor en twee gospelkoren. Daarnaast komen we hulpverlenende organisaties tegen. Cultureel georiënteerde organisaties zijn in de minderheid en dragen bovendien nog de oude naam.

Sri Lankanen (Tamils)

In Nederland zijn momenteel ongeveer 8000 vluchtelingen uit Sri Lanka. We komen in ons bestand 17 organisaties van Tamils tegen. Veel Tamil-organisaties noemen zich een culturele organisatie. Blijkbaar zijn culturele kenmerken belangrijker dan politieke of religieuze kenmerken.

Samengevat

In het totale bestand van vluchtelingenorganisaties valt op dat de herkomstgroepen sterk verschillen in het aantal organisaties dat zij oprichten en de aard daarvan. De Somalische gemeenschap heeft in absolute termen de meeste organisaties (161). Dit schrijven we toe aan zowel de clanstructuur van de Somalische gemeenschap als aan het spreidingsbeleid van de Nederlandse overheid. Somaliërs hebben zowel in steden als in kleine dorpen organisaties opgericht. Als we het aantal organisaties delen door het aantal leden van de groep in kwestie, valt op dat de Ethiopiërs/Eritreërs de hoogste organisatiedichtheid hebben, wat op het conto van Eritreërs geschreven kan worden. Afghanen hebben de laagste organisatiedichtheid. Nader onderzoek is nodig om te onderzoeken waarom deze groepen zo verschillen.

Qua type organisaties vallen grote verschillen op. Zo hebben Somaliërs, Bosniërs en Albanen veel hulporganisaties, die hulp bieden in het land van herkomst. Kongolezen en Eritreërs/Ethiopiërs hebben veel religieuze organisaties, wat verklaard wordt door de snelle opkomst van pinksterkerken in Afrika in de afgelopen decennia. Tamils en Vietnamezen hebben een groter aantal organisaties die zich op cultuurbehoud richten. De Vietnameze gemeenschap in Nederland heeft een specifieke organisatiestructuur vanwege het moment dat men in Nederland aankwam: er is al een tweede generatie. De in Nederland geboren tweede generatie is al wat ouder dan bij andere groepen, en we treffen ook organisaties voor oudere Vietnamezen aan.

Iraanse en Afghaanse vluchtelingen worden gekenmerkt door een zeer hoog opleidingsniveau. Dat is terug te zien aan het soort organisaties dat zij oprichten.

Tegenstellingen tussen politieke, etnische of religieuze groepen in het land van herkomst die de aanleiding waren voor de vlucht, spelen bijna altijd mee in de organisatievorming in Nederland. Het is dan ook belangrijk om de politieke verschilpunten te kennen, omdat deze weliswaar niet altijd expliciet, maar bijna altijd medebepalend zijn voor de coalitiemogelijkheden en federatievorming.

Conclusie

Er zijn duidelijk grote verschillen in het organisatiegedrag van de etnische groepen.

Aantal organisaties per etnische groep

Het aantal organisaties bij de onderzochte etnische groepen varieert van 17 bij de Tamils tot 1125 bij Turken. Qua aantallen heeft de Turkse gemeenschap de meeste organisaties, op de tweede plaats komen de 881 Surinaamse organisaties en op de derde plaats de 720 Marokkaanse organisaties. Van de vluchtelingengroepen heeft de Somalische gemeenschap een opvallend groot aantal organisaties: 161.

TABEL 8.1

Populatie, aantal organisaties en organisatiedichtheid per etnische groep, in volgorde van organisatiedichtheid

etnische groepen	populatie in Nederland *	aantal organisaties	organisatiedichtheid (= organisaties/ inwoners x 1000)
Afghanen	34.000	34	1,0
Vietnamezen	17.000	28	1,7
Irakezen	42.000	18	
Iraniërs	28.000	31	2,1
Koerden	?	98	
Tamils (Sri Lanka)	7.000	17	2,4
Marokkanen	295.000	720	2,4
Surinamers	321.000	881	2,7
Turken	341.000	1125	3,3
Bosniërs	11.000	44	4,0
Kongolezen			
(DR Kongo, voormalig Zaïre)	7.000	35	5,0
Somaliërs	28.000	161	5,8
Chinezen	39.000	244	6,3
Ethiopiërs		34	
	10.000		
Eritreërs		42	7,6
Molukkers	40.000	399	9,9

* Per 1 januari 2003 (CBS 2003: 116) en wanneer de betreffende groep daar niet in voorkomt op basis van Van den Tillaart e.a. (2000: 28).

Uit dit overzicht blijkt dat Molukkers de hoogste organisatiedichtheid hebben, gevolgd door de Ethiopiërs/Eritreërs en daarna door de Chinezen en Somaliërs. De laagste organisatiedichtheid is te vinden bij Afghanen, gevolgd door Vietnamezen. Onder vluchtelingen blijkt zowel het absolute aantal organisaties als de organisatiedichtheid sterk te verschillen. Somaliërs hebben absoluut gezien het grootste aantal organisaties (161). Tamils hebben in absolute zin het kleinste aantal organisaties (17). Ethiopiërs/Eritreërs kennen een grotere dichtheid van organisaties dan andere vluchtelingengroepen; met 0,84 steken ze boven alle andere groepen uit. Op de tweede en derde plaats komen Kongolezen (0,50) en Somaliërs (0,50). Afghanen hebben de laagste dichtheid van organisaties. Het totale aantal organisaties van de geselecteerde vluchtelingengroepen bedraagt 631.

Verklaring van de verschillen

Waardoor kunnen deze verschillen verklaard worden? In de inleiding heb ik de keuze van de etnische groepen gemotiveerd door onderscheid te maken tussen oudere en nieuwe immigrantengroepen en groepen die om verschillende redenen zijn gearriveerd (koloniaal verleden, gastarbeiders, vluchtelingen).

De drie oudere etnische groepen, Chinezen, Molukkers en Surinamers, verschillen onderling sterk qua organisatiedichtheid. Er blijkt geen eenduidige tweedeling in de zin dat oude groepen meer organisaties hebben dan nieuwe groepen, maar het is wel zo dat een van de oude groepen, Molukkers, de allermeeeste organisaties per inwoner heeft (9,9), terwijl een van de nieuwe groepen, Afghanen, het allermiste aantal organisaties per inwoner heeft (1,3). Het is niet verbazend dat het verband door meer factoren wordt bepaald dan alleen de aankomstdatum.

Theorie van de organisatie-ecologie

De theorie van de organisatie-ecologie van Hannan & Freeman biedt handvatten om een trend te zien in de aantallen organisaties. Deze theorie voorspelt vanaf het moment van aankomst van een migrantengroep een omgekeerd u-vormig verband: aanvankelijk zijn er weinig organisaties, dan komen er steeds meer en daarna loopt het aantal weer terug. Het aantal organisaties per groep van de diverse groepen neemt inderdaad toe vanaf het moment dat de eerste vertegenwoordigers in Nederland arriveren. De vluchtelingenorganisaties bevinden zich in deze eerste fase van groei; hun aantal zal zeker verder groeien. Het lijkt erop dat de Turkse en Marokkaanse organisaties zich ongeveer in de piekfase bevinden en dat Surinaamse en Molukse organisaties over de piek heen zijn. Dit leid ik af uit het feit dat Surinaamse jongeren weinig belangstelling lijken te hebben om jongerenorganisaties op te richten, terwijl Marokkaanse jongeren hier nog volop mee bezig zijn. Een etnische groep in de laatste fase zien we in Gorinchem, waar de Griekse en Italiaanse organisaties die nog zijn overgebleven, opgeheven dreigen te worden omdat de tweede generatie er geen behoefte aan heeft.

De theorie van de organisatie-ecologie heeft dus een zekere voorspellende waarde als het om aantallen organisaties gaat. Toch is deze theorie te beperkt om alle ontwikkelingen te verklaren. Kenmerken van de etnische groep, zoals sociaal kapitaal bij Turken en fragmentatie bij Somaliërs, en de spreiding van de etnische groep over Nederland bij Molukkers, lijken hun invloed te doen gelden, meestal in combinatie.

Het grote aantal Somalische organisaties kan bijvoorbeeld zowel aan de clanstructuur van de Somalische gemeenschap toegeschreven worden, als aan het spreidingsbeleid dat de Nederlandse overheid bij vluchtelingen hanteert. Bij Molukkers zorgde het spreidingsbeleid van de Nederlandse overheid ervoor dat er in alle 'Molukker-gemeenten' organisaties zijn opgericht. De crisis in Ambon in 1999 leidde tot een toename van hulporganisaties. Daardoor zijn tegen de verwachting van de organisatie-ecologie in veel nieuwe organisaties ontstaan.

Het aantal organisaties is dus in grote lijnen een voorspelbare u-vormige curve, maar deze kan beïnvloed worden door externe omstandigheden.

Soort organisaties per etnische groep

In tabel 8.2 presenteer ik een schatting van de soorten organisaties die bij Surinamers, Turken, Marokkanen, Chinezen en Molukkers voorkomen.

TABEL 8.2

Schatting van soort organisaties per etnische groep gebaseerd op naamgeving van organisaties

<i>etnische groepen</i>	Surinaams	Turks	Marokkaans	Chinees	Moluks
Totaal	880	1125	720	244	399
<i>etnische subgroepen</i>	Creools 149 Hindostaans 397 Javaans 36	Koerdisch 41 Armeens 13 Assyrisch 9	Berbers 10	Volksrepubliek Taiwan Indonesië/ geen schatting	Kumpulan 82
terreinen					
Religieus	251 (29%)	170 (15%)	176 (24%)	34 (14%)	21 (5%)
Politiek	1 (0%)	50 (4%)	3 (0%)	4 (2%)	32 (8%)
Sport	24 (3%)	21 (2%)	11 (2%)	21 (9%)	3 (1%)
Onderwijs	6 (1%)	30 (3%)	26 (4%)	38 (15%)	1
kunst, muziek, theater	15 (2%)	12 (1%)	8 (1%)	11 (5%)	2 (1%) *
Media	20 (2%)	3 (0%)	5 (1%)	17 (7%)	7 (2%)
(ontwikkelings) hulp	6 (1%)	12 (1%)	5 (1%)	0	119 (30%)
doelgroepen					
Vrouwen	35 (4%)	60 (5%)	42 (6%)	15 (6%)	5 (2%)
Jongeren	28 (3%)	105 (9%)	79 (11%)	3 (1%)	8 (2%)
NStudenten	7 (1%)	9 (1%)	9 (1%)	0	1 (0%)
Ouders	0	11 (1%)	23 (3%)	0	0
Ouderen	26 (3%)	23 (2%)	7 (1%)	14 (6%)	1 (0%)
niet in bovenstaande categorieën in te delen	167 (19%)	556 (49%)	316 (44%)	87 (36%)	117 (29%)

* Popbands zijn niet meegeteld omdat ze alleen bij Molukkers zijn geschat

De cijfers in de tabel dienen dus als indicator en ruwe schatting beschouwd te worden, waarbij het meer om de verhoudingen gaat dan om de absolute aantallen.

Fasentheorie

Ik zal nu een aantal verklaringen nalopen voor de verschillen die ik heb geconstateerd. Oude en nieuwe immigrantengroepen onderscheiden zich in het soort organisaties dat zij hebben opgericht. De oude immigrantengroepen zijn verder in het proces van het ontwikkelen van een infrastructuur binnen de Nederlandse samenleving, terwijl de nieuwe immigrantengroepen organisaties oprichten die gericht zijn op het herkomstland. Nieuwe groepen hebben een minder gevarieerd aanbod in organisaties. Maar op deze regel is een uitzondering: Molukkers hebben door problemen op de Molukken rond 1999 in korte tijd veel humanitaire organisaties opgericht.

Penninx & Schrover onderscheiden drie fasen, met daaraan gekoppeld de vorming van bepaalde soorten organisaties. Deze auteurs gaan ervan uit dat in de eerste fase van vestiging van een migrantengroep de nadruk ligt op organisaties die zijn gericht op het herkomstland. We zien inderdaad bij een aantal vluchtelingengemeenschappen veel van dergelijke organisaties.

In de tweede fase ontstaat door het toenemen van de aantallen vrouwen en kinderen behoefte aan een infrastructuur. We constateren dat de Turkse en Marokkaanse infrastructuur vrij ver ontwikkeld is. Er zijn zowel organisaties op bijvoorbeeld religieus of cultureel terrein als organisaties voor specifieke doelgroepen, zoals vrouwen of ouderen.

In de derde fase komt volgens Penninx & Schrover de nadruk te liggen op de tweede generatie en jongeren. De Turkse en Marokkaanse jongeren hebben respectievelijk 105 en 79 organisaties, in beide gevallen ongeveer 10% van het totale aantal organisaties. Dat is zeer veel vergeleken met de 28 Surinaamse jongerenorganisaties (3%). Blijkbaar hebben Surinaamse jongeren veel minder behoefte aan specifieke Surinaamse organisaties, mogelijk omdat hun integratie verder gevorderd is.

Het grote aantal op het herkomstland gerichte hulporganisaties bij Somaliërs is vanuit het gezichtspunt van de fasentheorie voorspelbaar, maar deze verklaart niet waarom Afghanen relatief minder hulporganisaties hebben opgericht. Voor Somaliërs was een eerste urgente probleem dat hun familie en achterblijvers in Somalië geen enkele bron van inkomsten hadden; op het dieptepunt waren er zelfs geen banken of telecombedrijven (beide door Amerikaanse dwang ontmanteld vanwege veronderstelde terroristische banden). Hulp aan achterblijvers in het totaal verwoeste land was dringender dan eigen behoeften in Nederland, en blijkbaar was er een sterk organiserend potentieel.

Het totaal overziend, blijken religieuze organisaties het meest voor te komen. Dit geldt zowel voor de langer in Nederland verblijvende groepen als voor een aantal nieuwe groepen, en migratieredenen maken daarbij geen essentieel verschil. Het grote aantal religieuze organisaties lijkt in eerste instantie te verklaren uit interne behoeften daaraan in de gemeenschappen. Wanneer er veel verschil is tussen de religie van de nieuwkomers en van de gevestigden, zien we inderdaad meer organisaties. Er waren voor de aankomst van de islamitische immigranten in Nederland nog geen moskeeën, of hindoetempels voor de hindoes of koptische en evangelische kerken voor de Afrikanen. Die religieuze voorzieningen zijn niet alleen nodig om elke vrijdag of zondag samen te bidden en de hoogtijdagen te vieren. Ze zijn ook nodig bij geboorte, huwelijk en begrafenis. In een nieuwe migrantengemeenschap kan een crisissituatie ontstaan als er bijvoorbeeld iemand overlijdt, en er geen (religieuze) voorziening is voor de begrafenis. De oprichting van een religieuze organisatie kan dan ineens zeer urgent worden. Vandaar dat de religieuze organisaties niet lang na de binnenkomst van de islamitische, hindoeïstische, koptische immigranten worden opgericht. Moslims die in de jaren negentig naar Nederland kwamen, zoals Somaliërs en Afghanen, troffen al voorzieningen aan. Nieuwe moskeeën stichten was voor hen dus minder urgent, hoewel in de bestaande moskeeën geen Somali of Pashto wordt gesproken. Mogelijk gaan zij in een volgende fase nog wel moskeeën oprichten.

Opportunity structuur

Er is wel geschreven dat de opportunity structuur in Nederland een goede mogelijkheid biedt om religieuze organisaties op te richten. Diverse auteurs stellen dat de traditie van verzuiling van het Nederlandse verenigingsleven nog steeds doorwerkt, waardoor het organiseren op religieuze basis relatief makkelijk is en voor de hand ligt. De oprichting van islamitische en hindoe-omroepen en -scholen is een direct gevolg van de verzuilde structuur. Het effect van verzuiling is in de afgelopen veertig jaar minder geworden.

De analyse van aantallen en soorten organisaties heeft een aantal interessante conclusies opgeleverd, die bovendien deels theoretisch te duiden zijn. Een aantal grote lijnen van organisatievorming zijn zichtbaar geworden, maar factoren en tijd spelen in een complex proces door elkaar. De invloed van de opportunity structuur en de interactie tussen interne en externe factoren heeft verdere verheldering nodig. De analyse biedt nog weinig inzicht in de processen die bij de individuele organisaties spelen. In deel 2 tracht ik meer inzicht te krijgen in dat interactieproces.

Deel 2

HET FUNCTIONEREN VAN DE ORGANISATIES

Inleiding

In dit deel beschrijf ik de manier waarop migrantenorganisaties functioneren, en ga ik in op de vraag welke factoren de vorming en de toekomstkansen van de organisaties beïnvloeden. De interactie tussen organisaties en de samenleving is daarbij van belang.

SCHEMA 1.1

Verklaring van organisatievorming: een analyse-instrument

a. kenmerken van de migrantengroep	c. interactie tussen migranten groep en samenleving [tekst uitgebreid. Ook op p. 103]	b. kenmerken van de ontvangende samenleving
<ol style="list-style-type: none"> 1. factoren rond de migratie (moment van aankomst, fase waarin de gemeenschap zich bevindt, samenstelling van de populatie, invloed uit het herkomstland en na de migratie bestaande transnationale verbanden) 2. kenmerken van de gemeenschap (gebrek aan middelen, culturele kenmerken, mate van diversiteit binnen de groep) 3. interne structuur van de gemeenschap (concurrentie, sociaal kapitaal, steun vanuit de achterban) 	<div style="text-align: center;">↔</div> <ol style="list-style-type: none"> 1. contacten en sociaal kapitaal 2. verschillen tussen migranten en de ontvangende samenleving (feitelijk en gepercipieerd) <div style="text-align: center;">→</div> <ol style="list-style-type: none"> 3. mate waarin organisaties de infrastructuur aanvallen (machtsstructuur) / veranderen (of zo worden waargenomen) <div style="text-align: center;">←</div> <ol style="list-style-type: none"> 4. mate waarin de ontvangende samenleving de migrantenorganisaties dwingt te veranderen 	<ol style="list-style-type: none"> 1. politieke infrastructuur en institutionele arrangementen ten aanzien van organisaties (political opportunity structuur, democratische omgeving, houding politici, ondersteuning door politici, machtsstructuur heersende elite, wetgeving) 2. economische infrastructuur ten aanzien van organisaties (en kansen om financiële ondersteuning van buiten te verwerven) 3. sociale infrastructuur (culturele kenmerken en de wijze waarop de samenleving en civil society is georganiseerd)

De centrale vraag is welke factoren de vorming en de toekomstkansen van de organisaties beïnvloeden. Ten eerste zijn interne processen in de migrantengemeenschap bepalend. Ten tweede zijn elementen in de ontvangende samenleving van belang, zoals het beleid ten aanzien van migrantenorganisaties. De interactie tussen interne factoren in de migrantengemeenschap en externe factoren in de omringende samenleving is uiteindelijk bepalend voor de uitkomst en het functioneren van de organisaties. Ik besteed daarom ook aandacht aan de manier waarop de organisaties gebruikmaken van de opportunity structuur.

Het veldwerk

Het veldwerk bestond uit interviews bij twintig organisaties en het bestuderen van archiefmateriaal in Amsterdam en Gorinchem.

De noodzaak tot organisatie vanuit de migrantengemeenschap bekeken

De toekomstkansen van een organisatie hangen zowel van legitimering en nut van de doelstelling binnen een gemeenschap af, als van sociale en organisatorische factoren rond vernieuwing en verjonging.

De behoeften kunnen in de loop van de jaren veranderen en dus de functies. Dit kan komen doordat de samenstelling van de migrantengemeenschap verandert: bijvoorbeeld van alleen mannen naar mannen en vrouwen, van de eerste naar de tweede generatie. De behoefte aan ondersteuning door organisaties, bijvoorbeeld bij het invullen van formulieren of het vinden van instanties, vermindert, omdat de tweede generatie daarbij helpt. Het kan ook komen doordat de positie van de groep verandert. Wanneer bijvoorbeeld de inkomenspositie verbetert, is er minder behoefte aan armoedehulpverlening. De doelstelling van organisaties kan ook veranderen, doordat de omgeving andere eisen stelt of andere prioriteiten legt. Wanneer bijvoorbeeld het onderwijs in allochtone levende talen op de scholen wordt afgeschaft, kunnen migrantenorganisaties deze lessen trachten te organiseren. Wanneer discriminatie toeneemt, kan behoefte ontstaan aan juridische ondersteuning.

Het onderzoek wijst uit dat er een zekere tweedeling is tussen de religieuze, educatieve en sportorganisaties enerzijds en hulpverleningsorganisaties anderzijds. De eerste categorie past niet zo snel de doelstellingen aan, maar wel de manier waarop zij met de tweede generatie omgaan. Organisaties die op hulpverlening en voorlichting zijn gericht, passen zich inhoudelijk sterker aan aan de wensen van hun leden. De tweede generatie heeft qua hulpverlening en voorlichting heel andere behoeften dan de eerste generatie en dat werkt door in de activiteiten van organisaties zodra de tweede generatie als doelgroep duidelijk in beeld komt. Er zijn ook organisaties die zich op de eerste generatie blijven richten en zichzelf opheffen als er geen belangstelling meer is.

Het potentieel van de organisatie in termen van ledenaantallen

Naast de betekenis die organisaties hebben in hun gemeenschap zijn er ook de meer praktische kanten van het functioneren van deze verenigingen en stichtingen. Het aantal leden, de vaste kern, het bestuur en de manier waarop praktische zaken georganiseerd zijn bepalen mede of een organisatie in de loop van de jaren blijft bestaan en toekomstkansen heeft en houdt. Een organisatie die een grote betekenis heeft, bijvoorbeeld een religieuze organisatie, zal niet voortbestaan als de organisatorische kant zwak is. Voor het geheel van mogelijkheden die de organisatie heeft om haar doelen te bereiken en voort te blijven bestaan, zowel organisatorisch als qua betekenis en legitimiteit in de betreffende gemeenschap en de samenleving, gebruik ik de term ‘potentieel’ van de organisatie.

Het onderzoek naar het organisatorisch potentieel van de zelforganisaties wijst uit dat een organisatie enerzijds legitimiteit nodig heeft binnen de eigen gemeenschap en anderzijds een organisatorisch potentieel. Het minimumaantal leden lijkt bij de meeste organisaties ongeveer vijftien. Bij een voetbalclub en een school is het aantal heel duidelijk, bij een religieuze of hulporganisatie minder. Er is een vaste kern nodig die minstens eenmaal per week inzetbaar is en er dienen voldoende mogelijkheden te zijn om het bestuur te vernieuwen als iemand verhuist of te oud of ziek wordt. Een organisatie met een grote betekenis en legitimiteit, krijgt het enorm moeilijk als de organisatorische kant zwak is. Zelfs kleine plaatselijke groepen hebben altijd wel een jaarverslag of folder. Het meest urgente knelpunt bij het uitvoeren van de activiteiten bleek niet zozeer bij de achterban of het bestuur te liggen, maar eerder bij vinden van financiën en de benodigde ruimte.

Sociaal kapitaal en transnationalisme

Sociaal kapitaal is in brede zin door Putnam gedefinieerd als ‘the features of social organisations, such as trust, norms and networks, that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated actions...’

Door vanuit de invalshoek van de theorie van het sociaal kapitaal te kijken, kunnen we de diverse immigrantengemeenschappen bekijken op hun potentieel tot samenwerking en mogelijkheden tot allianties. Ook kunnen we organisaties bekijken op hun contacten en netwerken. In het geval van immigranten is hun sociaal kapitaal enerzijds meegebracht uit het herkomstland en anderzijds opgebouwd in Nederland. De potentiële contacten kunnen zowel op lokaal niveau, als op nationaal of internationaal niveau spelen.

Het onderzoek wijst uit dat het sociaal kapitaal van een organisatie bestaat uit contacten die kunnen worden aangewend om de organisatie op te bouwen en beter te laten functioneren. Hoe meer sociaal kapitaal, hoe meer mogelijkheden, die systematisch of in speciale situaties aangewend kunnen worden. Deze contacten kunnen transnationaal, nationaal en lokaal zijn en ze kunnen binnen de eigen etnische gemeenschap of daarbuiten voorkomen.

Een minderheid van de organisaties in dit onderzoek maakt gebruik van een gebouw waar ook andere organisaties gevestigd zijn. In de gevallen waar ook een steunfunctie-instelling op hetzelfde adres is gevestigd, levert dit contact extra faciliteiten op. Dit type sociaal kapitaal levert meestal contacten op met Nederlandse welzijnsinstellingen en vaak met migrantenorganisaties van andere etnische groepen.

Ook contacten door dubbelfuncties bieden organisaties mogelijkheden om door samenwerking activiteiten op te zetten, informatie uit te wisselen en een gezamenlijke strategie te bedenken.

Federaties bieden sociaal kapitaal binnen de eigen etnische gemeenschap en het eigen organisatietype. De helft van de organisaties is lid van een federatie. Dat kunnen religieuze federaties zijn of sportfederaties. Federaties spelen een heel belangrijke rol in het verspreiden van informatie en in het vertegenwoordigen van de betreffende stroming op nationaal en internationaal niveau. Uit dit onderzoek blijkt dat het lidmaatschap van een lokale club van een federatie leidt tot zeer veel contacten en toegang tot veel materiaal. Bij de onderzochte organisaties levert het lidmaatschap van een federatie meer profijt op dan andere contacten. De meerderheid van de organisaties onderhoudt transnationale contacten met organisaties in het herkomstland of in andere Europese landen.

Een heel andere vorm van sociaal kapitaal bieden de contacten met Nederlandse overheidsfunctionarissen. Bijna alle organisaties hebben contacten met het gemeentelijk apparaat, al is het maar vanwege het gebouw. Tweederde heeft ook weleens contacten met politieke partijen in hun plaats van vestiging. Deze contacten hebben heel andere uitkomsten dan de contacten met andere migrantenorganisaties. Er kunnen financiële en praktische uitkomsten zijn (een zaal), maar contacten met gemeenteambtenaren kunnen er bijvoorbeeld ook toe leiden dat de gemeente de organisaties inschakelt. Er worden bijvoorbeeld verkiezingsbijeenkomsten georganiseerd of de organisatie gaat deelnemen aan een adviesraad. Al deze contacten dragen ertoe bij dat een organisatie gaat functioneren en blijft voortbestaan.

Middelen

Als gevolg van voldoende organisatorisch potentieel en gebruikmakend van sociaal kapitaal, verzamelt een organisatie na enige tijd de middelen om te kunnen functioneren. Onder de middelen van een organisatie versta ik het geheel van financiën, accommodatie en materialen, die nodig zijn voor de activiteiten van een organisatie. Er zijn organisaties die geheel op eigen middelen draaien, bijvoorbeeld door bijdragen van de leden. Er zijn ook organisaties die van subsidie afhankelijk zijn.

Het onderzoek wijst uit dat de overlevingskansen voor organisaties in de toekomst sterk samenhangen met financiën en accommodatie. De financiële draagkracht van de etnische groep is in sterke mate bepalend voor de mogelijkheden van de organisaties. Een rijkere achterban kan gezamenlijk een hypotheek voor een gebouw betalen. De kans dat een religieuze of sportorganisatie of een school in ons onderzoek zichzelf kan redden blijkt groot. Religieuze organisaties hebben een hoge mate van legitimiteit binnen migrantengemeenschappen. De Surinaamse en Turkse sportclubs weten voldoende contributie te heffen. Maar vluchtelingenorganisaties en organisaties met doelen rond voorlichting en inburgering hebben daartoe minder mogelijkheden. De achterban heeft zeer beperkte middelen. Wanneer er geen eenvoudige ruimtes beschikbaar zijn voor nieuwe zelforganisaties van arme immigrantengroepen, ligt het voor de hand dat een deel daarvan ophoudt te bestaan. Dat geldt waarschijnlijk in sterkere mate voor de vluchtelingenorganisaties. Het is ook mogelijk dat hun draagkracht over een paar jaar verbetert.

De invloed van de opportunity structuur: landelijk beleid

Tot nu toe is naar de kant van de migrantengemeenschap gekeken, nu gaan we nu in op de kant van de samenleving, in het bijzonder de kansen die organisaties in de Nederlandse samenleving geboden worden. We leggen nu de nadruk op de invloed die het landelijke beleid heeft gehad op de ontwikkeling van migrantenorganisaties. Voor de verschillende fasen vergelijken we enerzijds het beleid en anderzijds hoeveel en wat voor soort organisaties in de betreffende periode ontstaan zijn. We onderscheiden drie perioden.

De periode 1960-1979

Vóór 1970 werd er door de nationale overheid nauwelijks beleid geformuleerd ten aanzien van migranten en hun organisaties, Nederland was immers officieel geen immigratieland en diende dat ook niet te worden.

Tot 1980 was er weinig samenhangend beleid. Daar waar een begin gemaakt werd of waar de hoognodige steun verleend werd, was het beleid in de jaren zeventig eerder categoriaal dan algemeen. Voor een belangrijk deel had dat te maken met het idee dat migranten zouden terugkeren naar hun land van herkomst, wat in die jaren nog algemeen aangenomen werd. Het werd van belang geacht dat zij binnen hun eigen cultuur en gebruiken in Nederland geholpen zouden worden.

De fase na de invoering van het algemeen minderhedenbeleid (WRR-rapport 1979)

In grote lijnen kan men stellen dat het minderhedenbeleid na 1980 op algemene basis uitgevoerd werd, de categoriale benadering werd steeds verder afgezwakt. Alleen op enkele gebieden bleef de mogelijkheid bestaan om zich op eigen kracht te organiseren. Voor de Surinamers en Antillianen betekende dit in veel gevallen een achteruitgang; hun welzijnsinstellingen die vóór 1980 nog wel directe steun kregen van de Nederlandse overheid werden afgebouwd. Voor de andere migrantengroepen was het nieuwe beleid een vooruitgang. Vóór 1980 waren er voor hen geen mogelijkheden om direct financiële steun te krijgen van de Nederlandse overheid. Alle subsidies werden via de regionale SWBW's (Stichting Welzijn Buitenlandse Werknemers) verstrekt, zij bepaalden wie geld kreeg en voor welke activiteiten. Het nieuwe minderhedenbeleid betekende voor de zelforganisaties van deze groepen dat het voor het eerst mogelijk werd directe financiële steun en eigen verantwoordelijkheid te krijgen. De overheid bepaalde wel de gebieden waarin de organisaties zich konden ontwikkelen.

De periode na 1990

Rond 1990 zijn er veranderingen in het beleid. De kabinetten Lubbers I en II (CDA/PvdA) starten hun regeerperiode met de noodzaak tot bezuinigingen. Vervolgens komt de nadruk te liggen op werkloosheidsbestrijding. De bezuinigingen hebben tot gevolg dat subsidie alleen verstrekt wordt op basis van strengere eisen, een aantal structurele subsidies worden afgeschaft en daarvoor in de plaats komen projectsubsidies.

Met ingang van de 'paarse kabinetten' (PvdA/VVD, 1996-2002) komt de nadruk te liggen op inburgeringsrechten en -plichten, en er is veel nadruk op werkgelegenheid: het motto van deze re-

gering is 'werk, werk, werk'. Met name in de grote steden maakt men zich zorgen over het gevaar van een gepolariseerde, onbereikbare groep. Er wordt gesproken van het failliet van het minderhedenbeleid, aangezien nog steeds sprake is van taalachterstand en werkloosheid onder minderheidsgroepen. Er wordt een minister van Grote Steden- en Integratiebeleid geïnstalleerd. Voor de migrantenorganisaties komt het er in de praktijk op neer dat de ze subsidie krijgen voor projecten die nuttig zijn bij deze inburgering, bij het taalonderwijs, bij het wegwerken van werkloosheid en bij het bestrijden van criminaliteit. Voor de eigen doelstellingen van de migrantenorganisaties (vaak cultuur en religie) is minder aandacht.

In 2002 regeerde korte tijd een kabinet waarin de Lijst Pim Fortuyn (LPF) zitting had. Politici deden regelmatig zeer negatieve uitspraken over buitenlanders, islam, integratie en migrantenorganisaties. In deze periode vond het veldwerk van dit onderzoek plaats. De beleidsgevolgen zijn door de korte regeerperiode pas in de periode daarna te merken.

De invloed van de opportunity structuur: plaatselijk beleid

Het landelijke beleid biedt een kader voor het beleid van de gemeenten. Het plaatselijke beleid heeft invloed op organisaties. We hebben onderzoek gedaan in Amsterdam en Gorinchem om goed inzicht te krijgen in de wisselwerking tussen gemeente en organisaties.

Het beleid van de gemeente Amsterdam

Het beleid in Amsterdam is in grote lijnen vergelijkbaar met het nationale beleid. Twee zaken worden wederom duidelijk in de geschiedenis van het Amsterdamse beleid. Ten eerste speelt ook hier de discussie over algemene of categoriale voorzieningen een doorslaggevende rol en ten tweede wordt duidelijk dat het onderscheid tussen migranten uit Suriname en de Nederlandse Antillen enerzijds en migranten uit Turkije en Marokko anderzijds een belangrijke invloed gehad heeft op de organisatievorming van de groepen.

Het beleid van de gemeente Gorinchem

In de drie perioden van beleid die we onderscheiden, veranderde in Gorinchem het aantal en het soort migrantenorganisaties. De wisselwerking tussen interne factoren in de migrantengemeenschap en externe factoren is zichtbaar. In de periode van 1960 tot 1984 was het beleid niet in een nota vastgelegd, maar er was een vestiging van de LSWBW, waar diverse Italiaanse en Griekse verenigingen samenkwamen. Eind jaren zeventig kwamen daar ook Turkse organisaties. De oprichtingsdata van de organisaties lijken in eerste instantie gerelateerd aan het moment dat de groepen in Gorinchem arriveren. Qua type organisatie blijken de Griekse en Turkse organisaties gerelateerd aan politieke tegenstellingen in het land van herkomst. Interne factoren in de migrantengemeenschap komen dus op de eerste plaats. De eerste Turkse organisatie is een linkse arbeidersorganisatie. Hier is invloed van de opportunity structuur merkbaar: linkse organisaties pasten bij de sociale beweging op dat moment.

In de periode 1984-1990 groeide het aantal en ook het type organisaties. Er kwam een flink aantal Turkse en Marokkaanse organisaties bij. De oorzaak van de toename lijkt vooral gerelateerd aan de datum dat Turken en Marokkanen naar Gorinchem kwamen en de fase waarin de gemeenschap zich bevindt. De diversiteit naar type organisatie is in deze periode toegenomen: er kwamen moskeeën, vrouwen- en jongerenorganisaties en specifieke organisaties voor bepaalde religieuze subgroepen. De organisaties maakten in deze periode dankbaar gebruik van de mogelijkheid om met subsidie sterker te worden.

Na 1990 kreeg een vrij constant aantal migrantenorganisaties subsidie, tussen de tien en veertien. Tot 1998 waren dat organisaties van Italianen, Grieken, Turken en Marokkanen. De organisaties van Italianen en Grieken verzwakten steeds meer, hetgeen zowel met verminderde subsidie als desinteresse van de tweede generatie te maken had. In 1998 kreeg de eerste vluchtelingenorganisatie subsidie, een Somalische vereniging.

Interactie tussen beleid en de organisaties in ons onderzoek

De toekomstkansen van organisaties worden mede bepaald door de opportunity structuur in de Nederlandse samenleving. Er bestaat interactie tussen organisaties en de aspecten van de opportunity structuur.

De politieke en economische aspecten van de opportunity structuur hebben invloed op het niveau van beslissingsvrijheid, financiële (on)afhankelijkheid en de mate waarin wordt samengewerkt met de overheid.

De sociale aspecten van de opportunity structuur hebben ook invloed. Ik denk hierbij aan de houding van autochtonen en de manier waarop in de media over migrantenorganisaties gesproken wordt. De sociale kant van de opportunity structuur heeft een sterk verband met nationale en internationale politiek.

Het onderzoek wijst uit dat de eerste interactie tussen organisaties en ontvangende samenleving meestal plaatsvindt wanneer organisaties een ruimte trachten te krijgen. Een kwart van de organisaties heeft voldoende eigen geld en heeft alleen toestemming of een bouwvergunning nodig. Daar verloopt de interactie vaak tamelijk makkelijk, en in dit onderzoek ook naar tevredenheid van de organisaties. Anders ligt het voor organisaties die hulp nodig hebben om een ruimte of activiteiten te betalen. Bij deze organisaties ontstaat in het gunstige geval een samenwerking met de gemeente. De gemeente kan gebruikmaken van de relatie door de organisatie te vragen mee te werken aan het beleid. Voorbeelden van organisaties waarbij de samenwerking met de gemeente goed loopt zijn vaak langer in Nederland verblijvende groepen (Turken, Marokkanen). Voorbeelden van organisaties waarbij de activiteiten noodgedwongen worden stilgelegd, zie ik bij vluchtelingenorganisaties. Ten slotte heeft het negatiever wordende sociale klimaat ten aanzien van migrantenorganisaties tot angst en discussie geleid, maar (nog) niet tot isolatie.

Tot slot

Dit onderzoek ging over de ontwikkeling van migrantenorganisaties: wanneer en waarom ze worden opgericht, welke kenmerken nodig zijn om te blijven voortbestaan en welke aspecten van de opportunity structuur daarin het meest bepalend zijn.

De toekomst

De onderzoeksresultaten bieden de mogelijkheid beredeneerde inschattingen te maken over de ontwikkelingen bij migrantenorganisaties in de toekomst. Een eerste conclusie is dat migrantenorganisaties niet zullen verdwijnen als de opportunity structuur ongunstig wordt. Legitimiteit in de eigen gemeenschap is namelijk meestal de eerste reden voor de oprichting en tevens een vereiste voor het voortbestaan van organisaties. Wanneer er bijvoorbeeld geen moskee is, zullen moslims snel geneigd zijn om die op te richten, zelfs als dat alleen in een woonhuis kan. Een selectie van de organisaties van oude immigrantengroepen blijft bestaan, meestal de religieuze organisaties. Ongeveer rond het moment dat de derde generatie van een etnische groep opgroeit, is te verwachten dat het aantal organisaties gaat afnemen volgens Hannan & Freeman. Vooral bij groepen met een hoge 'inter marriage rate' (een globale indicator van integratie op lange termijn) is er minder behoefte aan specifieke organisaties. Het ligt dus in de lijn der verwachting dat het aantal Surinaamse organisaties gaat afnemen. Dat zal waarschijnlijk sterker gelden bij Creolen dan bij Hindostanen, aangezien de 'inter marriage rate' daar hoger is.

Het aantal immigrantengroepen is in de afgelopen tien jaar toegenomen. Op basis van de theorie van de organisatie-ecologie valt te verwachten dat het aantal organisaties van die nieuwe groepen verder zal toenemen: de curve van deze nieuwe etnische groepen loopt volgens verwachting omhoog. Opvallend is dat Afrikaanse vluchtelingen meer organisaties hebben dan andere vluchtelingen. Mijns inziens kan dat alleen aan interne factoren in de gemeenschap worden toegeschreven. Het is dus waarschijnlijk dat de Afrikaanse vluchtelingen nog meer organisaties zullen oprichten. Een verdere toename van het aantal Somalische organisaties is eveneens te verwachten. Op basis van de faseringsgedachte van Penninx & Schrover valt bovendien te voorspellen dat de diversiteit van organisaties bij deze nieuwe groepen verder zal toenemen.

Een volgende conclusie is dat de betekenis van migrantenorganisaties aan constante verandering onderhevig is, door interne of externe invloed; zij zullen dat in de toekomst ook zijn.

Verandering kan ook plaatsvinden doordat politieke, economische of sociale aspecten van de opportunity structuur veranderen. Vermindering van subsidiemogelijkheden zal vooral een negatieve invloed hebben op nieuwe, nog niet zo sterke organisaties.

Integratie

Zelforganisaties kunnen hun eigen doelen bereiken, en tegelijkertijd bijdragen aan de integratie van migranten in de Nederlandse samenleving. Een breed ontwikkeld maatschappelijk middenveld is goed voor allerlei vormen van participatie in het algemeen. Deelname in zelforganisaties bevordert participatie op andere terreinen en informatie wordt via sociale netwerken doorgegeven naar de meer geïsoleerde leden van de achterban. Bovendien hebben veel organisaties integratie als doelstelling. Zoals ik in dit onderzoek heb laten zien, helpen veel organisaties hun achterban bij het doorgronden van het Nederlandse institutionele landschap. Daarvoor is evenwel

een opportunity structuur nodig waarbinnen zelforganisaties a) geaccepteerd en ondersteund worden met accommodatie en middelen en b) de kans krijgen om als aanspreekpunt te dienen voor lokale overheden. Het omgekeerde proces is evenwel eveneens denkbaar: als zo'n situatie van acceptatie en onderhandeling tussen organisaties en de gevestigde samenleving ontbreekt, kan dit het isolement versterken. Organisaties kunnen zich dan meer op eigen particularistische doelen richten. Negatieve verwachtingen en houdingen van de samenleving kunnen dan een proces in werking stellen van een self-fulfilling prophecy.